

ՌԻՏԱԿ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Դիտակը Չորեքաբքի օրերը պիտի հրատարակուի :
Բաժնորդագրութեան տեղն է Ակոբեան-Սան Վերի
յարկ քիւ 5.

Տարեկան զին երեք Մէհիս 20. 60
Վեցամսեայ մէկուկէս » » 30
Հասք փր. 50

Ա. ՏԱՐԻ

1870 ԱՊՐԻԼ 15

ԹԻԻ 4

ՀՈՈՎԱԹԻ ԺՈՂՈՎՆ

Քաւական ժամանակէ ի վեր է Եւրոպիոյ Քաղաքագետներն ու Լրագիրներն այս ժողովոյն խնդրովն զբաղեր կեցեր են , որ թերթ ձեռքդ կառնես , Տիեզերական ժողով , Պապին անսխալականութիւնն խորագրով յօդուած և հեռագրալուրք կը վխտան մէջը , կարծես թէ ուրիշ խնդիր չէ մնացեր Եւրոպիոյ մէջ խորհելու և զրելու , հետևապէս բոլոր ժողովրդոց մտքերն ալ նովաւ գրաւեալ են , ամէն տեղ ան կը խօսուի , ան կը զրցուի և ամէնքն ալ անհամբեր սրտիւ կապասեն տեսնել աս աշխարհայոյց ժողովին վախճանը :

Ինչո՞ւ համար քաղաքական աշխարհք այսքան իրար անցնի , այսքան կարեւորութիւն տայ Եկեղեցական ժողովի մը և կրօնական խնդրոյ մը . Պապը ես անսխալ եմ կըսէ եղեր , ժողով մ'ալ՝ այո՛ ալդպէս է , կըսէ և կը հաստատէ եղեր , որու ինչ փոյթ , թող երթայ ուզածին չափ ըսէ , եթէ կուզէ՝ ես Աստուած եմ Երկինք և Երկիր ես արարչագործեցի ,

Թող ըսէ և հաստատէ , և անդին խել մը մարդիկ ալ կուրօրէն հաւատան և երկրպագութիւն ընեն իրեն . ասկէ քաղաքական աշխարհին վրայ ինչ ազդեցութիւն կըլլայ , թող նա չհաւատայ և չընդունի : Շատ ճշմարիտ էր աս դիտողութիւնը , եթէ կրօնական աշխարհ կամ Եկեղեցին իր սեփական դիրքին մէջ կեցած և պահուած ըլլար , մասնաւորապէս Եկեղեցւոյ Հռովմայ ճիւղը : Արքայութիւնն Քրիստոսի՝ Երկնից արքայութիւն անուանեալ է , և եթէ Հռովմայ Եկեղեցին ալ իւր դիրքն աս սահմանին մէջ պահած ըլլար , յայնժամ բնաւ մէկու հոգ չէր , ինքը սխալական ըլլայ , թէ անսխալ , ինչ կուզէր Թող ըլլար , բայց հիմա խնդիրը շատ տարբեր է , — Պապին արտառոց պահանջը՝ «Եթէ ես անսխալ զուխ և առաջնորդ եմ» , իւր կոչմանը և պաշտօնին սահմանին մէջ ամփոփեալ չէ , — իւր խօսքը Եկեղեցւոյ մէկ մասնաւոր ճիւղին համար չէ , ինտոր որ պէտք էր ըլլալ , այլ Քրիստոսի արեամբը գնեալ ընդհանուր կամոյցիկէ Եկեղեցւոյն վերաբերմամբ է . նա կը պնդէ թէ՛ իւր այս քահանայապետական իրաւասութիւնը՝ Աստուծոյ

Եկեղեցիին ամէն մէկ մասնաւոր եիւղերուն կրտաւորածի և կը պարտաւորէ բովանդակ Քրիստոնեայ աշխարհը՝ նորա անսխալ պատգամներուն անընդհիմաբար հրնազանդիլ, եթէ ոչ՝ կը դատէ կը դատաւարտէ, ուրացող և հերետիկոս կանուանէ, և թէ որ քիչ մ'ալ աւելի փրսանդ գտնէ ցիցերու ծայրը հանած Հաւատաբնութեան ատեանի պատուհասներուն կը մատնէ : Արևելեան կաթողիկոս խընդիրը խօսքերնու լաւ բացատրութիւն մի է :

Պապը սխալական գիտցուած ատեն ազգաց խաղաղութիւնը վերցած ջնջուած է նորա երեսէն, իսկ երբոր անսխալ ճանչցուի ինչ պիտի ըլլայ աշխարհի վիճակը, ուրեմն ինչպէս կրնայ քաղաքականութիւնը չվրդովիլ և անտարբեր հանդիսատես լինել :

Սակայն Պապական իշխանութեան պահանջը հոս աս կէտին մէջ ալ չեզրականար :

Ինքն Աստուծոյ Եկեղեցիին ընդհանուր զուլս և անսխալ առաջնորդ լինելէ ի գատ, քաղաքական ջրջանին մէջ աշխարհակալ վեհապետ մի ալ է : Անսրխալ Քահանայապետը՝ միանգամայն անսխալ թագաւոր եղած պիտի ըլլայ Կայսրերու և Ինքնակալաց շրջանին մէջ . քաղաքական աշխարհ պարտի կոր զլուս և նկուն կենալ նորին Քահանայապետական Վեհապետութեան առջև :

Այս բանը քաղաքականութեան դեկին այնպիսի ուժգին կից մի է որ, ամբողջ նաւակը ծանր վտանգի կենթարկէ : Կամբողոր Վեհապետները նոյն առանձնաշնորհութեան մասնակից լինելու են և կամ Պապը նոցունց շրջանէն ելնելու է : Խել մը սխալական թագաւորաց շրջանին մէջ, անսխալ թագաւոր մը՝ ընդհանուր քաղաքականութեան հաւասարակշռութիւնը կը խափանէ և նորին անիւին տակը մըշտընջենաւոր խոչընդոտ մը կը դնէ : Ուրեմն իրաւունք է իրեն ըսել թէ, ձգէ քաղաքական իշխանութեան սանձը, զնա Եկեղեցւոյ սահմանին մէջ՝ մինչև անգամ ես աստուած եմ, ըսէ, յայնժամ հաւտացողը թող զայ հոն քեզ երկրպագութիւն մատուցանէ : Սակայն երկու հզօր իշխանութիւնք ի մի անձ կեդրոնացընել, և յետոյ ելնել այն անձին Աստուածային պատկեր կամ յատկութիւն ընծայել, ան ալ Քրիստոնէութեան հաստատութենէն տասն

և ինն դար ետքը, հարկաւորապէս ուրիշ Տէրութեանց աչքին առջևը ներելի քայլ մը չէր կրնար համարուիլ : Ուստի մեր կարծիքը այս է որ, ընդհանուր ժողովը Պապին անսխալութիւնը հրատարակելուն հետ՝ նորին քաղաքական իշխանութիւնն ալ կործանեալ հրատարակած պիտի ըլլայ, որուն նշոյլները երևան ելած են արդէն :

ԼԱՒ ՔՆՆԷ՝

« Սիրական զաւակս շիտակը ինծի խոստովանէ, ըսաւ բարեկիրթ և ազնուասիրտ մայր մը իր փոքրիկ տղուն, որ առանց հրամանի պահանջը բացեր և մէջէն բան առեր էր, եթէ ոչ՝ վերջը քնդի աղէկ չըլլար » :

« Ոչ, սիրելի մայր իմ, պատասխանեց տղան՝ հանդարտ և անայայլ դէմքով մը, ես պահանջին քովն անգամ չեմ զացած, ես ինչպէս կը յանդգնիմ ընել այդպիսի բան մը որ գետեմ թէ մեծ չարութիւն է, ևս քու կամբիդ հակառակ » :

« Բայց հիվ ըրաւ ուրեմն այս մեծ չարութիւնը, հարցուց մայրը՝ տղուն խօսքին կէս մը համոզուած : Տղան առանց վարանման և շիտեղու, Սպասուհին, պատասխանեց իսկոյն : Դուն տեսար ուրեմն, տպա ինչո՞ւ ինծի չմացուցիր : Եթէ մօրդ իմացընես, քեզի գէշ կընեմ վերջը, ըսաւ Մարիէկո, վասնորոյ երկնչեցայ », պատասխանեց թուլմաս : Տղին տուած համարձակ և պատրաստի պատասխանները և անխռով դէմքը այնքան բնական և այնքան անշիտթ էին, որ մայրը անկասկած վստահութեամբ հաւատաց բոլոր խօսքերուն, և վճռեց ու որոշեց թէ աղջիկը գող է, ուստի իսկոյն առջին կանչեց և ճամբայ տուաւ : Ողորմելի աղջիկը այնքան շուարեցաւ և շիտեցաւ այն յանկարծական դատապարտութեանը վրայ որ, միայն սա չափ կարող եղաւ ըսել, « Տիկիին կը խնդրեմ, լաւ քննէ այս բանը », բայց նա լսել անգամ չուզեց :

Ան որչափ ընդհանուր է այս բանը . մարդիկ որքան անմեղ արիւններ կը դատեն կը դատաւարտեն առանց բանը լաւ մը քննելու և հասկընալու,

և այն ալ բուն իսկ չարագործին վկայութեամբը : Ինչ մեծ և վստահաւոր սխալմունք է , դատաստանական խնդիր մը վստահութեան վրայ հիմնել և վճռել . զաւակս չէ՝ ով կըլլայ թող ըլլայ , հէրիք է որ մարդ է , ինչպէս կրնամ ես ուրիշ մը դատել և դատապարտել առանց ես ինքս անձամբ քննած և ստուգած ըլլալու բանը : Վերոյցրեալ պատմութեանը մէջ յիշեալած սպասաւոր աղջկան իւր տիկինին յիշեցուցած փառաւոր կանոնն ու սկզբունքը , երանի թէ բոլոր մարդոց սրտերուն մէջ խոր արմատ տպաւորուէր , որպէս զի ամէն մարդ իրեն հաստատ կանոն ընէր , բան մը դատելէն առաջ «լաւ քննել» :

ՔԱՆ

Առ Արգոյ Բաժանորդս և Ընթերցողս Դիտակայ Շաբաթաթերթի :

Երբ բան մը հասարակաց ատեանը կը հանուի , նա հարկաւորապէս քննադատութեան կենթարկուի : Դիտակը հասարակաց ատեանը ելաւ , ուրեմն իրաւամբ այս դիրքին վիճակացեալ է . հասարակաց իրաւունքն է քննադատել զայն և ազատօրէն տալ իր գաղափարը ինչ որ ալ ըլլայ անոր վրայ , թէ ի շնորհս թէ ընդ դէմ : Մենք ամենայն սիրով և հանճարեամբ պատրաստ ենք լսել ամենուն ըսածը , որ բարեկամական զգացմամբ կը հաղորդուի մեզի : Իրաւ մարդուն զգացումները պատրաստ են յաւետ գովեստներ լսել քան թէ դէմ դիտողութիւնը , և մենք ալ չեմ գիտեր դժբախտաբար կամ բարեբախտաբար , ոչ միայն բացառութիւն մը չենք այս մասին մարդկային ընկերութեան մէջ , այլ ի բնէ քիչ մ'ալ էւելկէկ ունինք այդ կտորէն : Եթէ այս մեր վրայ թերութիւն մի ալ է , տակաւին խոստովանիլը պարտք կը համարինք : Սակայն ի վերայ այս ամենայնի խորհուրդով որոշած ենք մարտնչիլ անոր հետ և չանսալ նորս ձայնին : Կը բաղձանք ընթացքն իս մտքին կառավարութեանը տակ դնել քան թէ զգացմանց , որպէս զի կարող լինիմք ըսուածներուն արժէքն ու ծանրութիւնը կշռել և որոշել . բայց որպէս զի անհարկի քննադատու-

թեանց և զրոյցքներու տեղի չմնայ , պատշաճ դատեցանք մեր կողմանէ քանի մը խօսք ընել՝ այս մասին ականջնիս հասած քանի մը դէմ դիտողութիւններէ առիթ առնելով :

Մենք ինչպէս որ գրով ի լուր աշխարհի հրատարակեցինք , սրտովնիս ալ ճիշդ նոյն ենք : Դիտակը Ազգային Թերթ մի է , ոչ թէ մասնաւոր կրօնի մը , նորին նպատակը՝ Ազգիս լրութեանը օգտին ծառայել է , հրատարակեցինք , քաւ լիցի որ այս փառաւոր խոստովանութիւնը սքողեալ նպատակի մը պատրուակ ընելու վատութիւնը յանձն առնենք : Մենք ազգաւ հայ ենք , և ի նմին բարձրագլուխ կը պարծինք , իսկ կրօնքով Աւետարանական և պաշտօնեայ , որ նոյնպէս մեր փառքն ու պարծանքը կը դաւանինք : Աւելի կ'ընտրէինք ինքզինքնիս կրօնքով քրիստոնեայ աշուսնել , բայց զանազանելու հարկը կը պարտաւորէր Աւետարանական կրօնը :

Խօսքերնիս սխալ հասկցուելու տեղի չտալու համար , հոս վերստին կը կրկնենք թէ՝ Դիտակը կըրօնական մասնաւոր դրութիւն մը չատագովելու նպատակ չունի երբէք , իր պարտքն ու պաշտօնն է խօսիլ և հրատարակել այնպիսի ճշմարտութիւններ , որ ընդհանուր մարդկութեան կը պատկանի :

Դարձեալ՝ արդէն ըրած դիտողութիւններնէս ինքնայայտ է որ , Դիտակը ազգերնուս մէջ մասնաւոր դրութեան կամ կուսակցութեան մը կուրօրէն գործիք ըլլալէ հեռի է , հասարակութիւնը մասնաւոր տեղ մը քաշելու պաշտօն չէ առած իր վերայ , որմէ բանաւորապէս կը հետևի թէ իր յաջողութիւնն ալ հասարակութեան տուած քաջալերութենէն կախեալ է , եթէ նա զլանայ մեզ իւր աջակցութիւնը յայնժամ յարատեւութիւննիս ալ գրեթէ անհնար է :

Մենք նորա օգտին և փաստին ծառայել նպատակ զրած ենք , նա ևս պարտի զմեզ քաջալերել և զօրացնել : Ինչպէս որ յայտարարութիւններնուս մէջ նշանակած էինք , մեր դիտաւորութիւնն է Դիտակը հետ զհետէ աւելի ընդարձակել և ճոխացրնել , և եթէ հնար է քիչ ժամանակէ ետքը նորին մէկ օրաթերթն ալ ունենալ առանց գնոյն վրայ յաւելում մը ընելու : Բայց սա բաժանորդաց թուոյն

մեծութենէն կախեալ է : Եթէ բաժանորդաց թիւը այժմեան վիճակին մէջ մնայ , այսքանն ալ շարունակելնիս հնարաւոր բան չէ :

Այսու ամենայնիւ բնաւ չենք ուզեր որ Արգոյ հասարակութիւնը դժկամակաբար բաժանորդագրի անոր , որպէս թէ ունայտ և անօգուտ բան մը՝ իբր հարկ կամ տուրք դրուած իր վրայ : Այսպիսի երևոյթներ սաստիկ կը վշտացընեն զմեզ : Մենք կը բաղձանք որ փոխարինեալ զգան և այնպէս մասնակցին բաժանորդներնիս :

ԽՏԷՔԷՔ

ԲՍՐՈՅԱԿԱՆ ԱՍՈՒԹԻՒՆՔ

— Ուղիղ և իրաւասէր անձ մը չկրնար՝ իր ամէն աւուր հացը խաղաղ և անհանգիստ սրտիւ ուտել , թէ որ այն հացն իրօք իրն եղած չըլլայ :

— Մեղքին տեսարանը կամ սաստիկ տրտմութիւն և վիշտ պիտի բերէ վրանիս , և կամ թէ յանցանք . որովհետեւ կամ անոր մահացուցիչ բնութիւնը զգալով զգուանօք պիտի հայինք անոր վրայ , և կամ երևոյթէն հաճութիւն զգալով գործել պիտի փորձուինք անիկայ :

Այսպէս կամ տրտմութեամբ ցաւ զգալ պիտի ըլլայ բաժիննիս և կամ հաճութեամբ մեղանշել :

— Ընդհանրապէս մարդիկ սաստիկ ցաւ կզգան և կապաշխարեն այն մեղքերը , որոնցմէ որ վնաս կը տեսնեն և կը տուժեն , բայց կը սիրեն , կը տածեն և կը շարունակեն այն մեղքերը , որոնցմէ որ օգուտ կը քաղեն և շահաւոր կեկեն :

— Առանց աշխատութեան կուշտ փոր ալընկալելը , յիմարէն խորհուրդ յուսալու պէս բան մի է :

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Առէնքի մէջ աւազակաց ձեռքը զերի իյնող Անգղիացի և ուրիշ Եւրոպացի օտարականները՝ վերջին լուրերուն նայելով , անգթաբար սպաննուեր են . Տեսականապէս նկատելով անհնար էր

հաւատալ թէ ասանկ սոսկալի ոճրագործութիւն մը մարդիկ պիտի յանդգնին գործադրել տէրութեան Մայրաքաղաքի մը մէջ , բայց արդեամբ կատարուեցաւ : Բասն երկու աւազակներ Մայրաքաղաքէն 5 ժամ հեռաւորութեամբ յայտնի համարձակ յարձակեցան խումբ մը օտարականներու վրայ և կառաւարութեան զօրքերուն աչքին առջև տաս տասներկու հոգի բռնեցին լեռը տարին , և 30 հազար ոսկի փրկանք պահանջելէ ի զատ , կառաւարութենէն ալ ներում պահանջեցին , բայց երբ չյաջողեցան ձեռք բերել , անգութ սպառնալիքնին գործադրեցին : Կը մնայ տեսնել թէ ասկէ անդին կառավարութիւնը ինչ պիտի ընէ :

— Լսուածին նայելով Բիւստէմ Պէյի բանակցութեամբը Պապին կառավարութեան և Բ. դրան մէջտեղը հասկցողութիւն մը եղած է , թէ Հասունի քաղաքական Պատրիարքութեան կայսերական Ֆէրմանը ետ առնուի իրմէն :

— Իւսկիւտարէն Նիկոմիդեայ շինուելիք երկամուղոյն խառքան պատրաստուել է և գործողութիւններն ալ զրեթէ սկսուած են : Կըսուի թէ մէկ միլիոն լիրա ծախք կարծիք կըլլուի շինութեանը :

— Կըսուի թէ Բ. Դուռը Գեր. Հասունի Պատրիարքութեան պէրամը վերջապէս ետ առեր է :

Մատիս

Ա. Զ. Դ

Այս անգամ զատկական Տօնի պատճառաւ Տըպարանը քանի մը օր չգործելուն համար , պարտաւորեցանք այսօր Դիտակայ միայն կէս թերթը հրատարակել , իսկ մնացեալ կէսն ալ յառաջիկայ շաբաթ օրն (Ապրիլ 18.) պիտի հրատարակենք , որով թերթը դարձեալ կամբողջացընենք :

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ Խ. Հ. ՍԻՄՈՆ ԻԹԻԻՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

Չազմաճըլաւ փող . Ակոբեան խան Ն. 4, 5, 6.